

(Нови Репортер, Бањалука, 25.8. - 1.9.2010)

Дијагноза: „Немогућа држава“ и смисао експанзионизма Турске

Новија дешавања око статуса Косова поново су заострила питање које оптерећује балканске просторе од распада СФРЈ, наиме српско национално питање. Додатна чињеница, од које ми у Републици Српској морамо почети у промишљању тога питања, јесте да Босна и Херцеговина ни петнаест година након Дејтонског мировног споразума није успјела да се конституише као држава, нити у правно-политичком, нити у економском, а што је још важније, нити у легитимацијском смислу. БиХ постоји као поцјепано друштво и фундаментално подијељен политички простор, у коме народи који га чине нису у стању да остваре базични консензус да желе да живе заједно. БиХ очигледно није у стању да оствари унутрашњи легитимитет и нити један од народа БиХ не идентификује се са оваквом државом, а та криза идентитета се од самог устројства БиХ као самосталне државе манифестује као криза интегритета. Заједничка држава одржава се искључиво захваљујући међународном протекторату.

Историјско искуство, а и теоријски увиди, поучавају нас да се политички ентитети не могу на дуге стазе одржавати силом, те да се прије или касније, када спољње енергије кохезије ослабе, неминовно распадају. При томе треба имати у виду да историјат ових простора указује на чињеницу да одсуство базичног консензуса народа у БиХ није специфичност садашњег времена, већ општа карактеристика ових простора. БиХ, када је постојала као политички ентитет, увијек је била одржавана вањским силама: било Отоманском империјом, било Аустроугарском, било Краљевином Југославијом, комунистичком идеологијом, или данас ОХР-ом. С обзиром да је одсуство базичног консензуса иманентна карактеристика БиХ, те имајући у виду претходну дијагнозу по којој се политички ентитети не могу одржавати само на бази легалитета, већ морају остварити унутрашњи легитимитет, имају основа предвиђања да БиХ у перспективи тендира ка дисолуцији.

Недостајући унутрашњи консензус у периоду након рата 1992-95. год. обезбјеђиван је на

стратегии постепене интеграције БиХ у ЕУ. Међународна заједница је одржавала цјеловитост БиХ комбинацијом, с једне стране „штапа“ у виду најразличитијих мјера принуде против субјеката који су оцјењени као дезинтеграциони фактор, и, с друге стране „мркве“ у виду обећаног чланства у ЕУ. Оно што Србе у РС, а и у цјелини, треба забрињавати је да се у оквиру ЕУ, и нарочито САД-а, постепено све више напушта идеја интеграције ових простора у ЕУ, као кохезивне силе која би евентуално могла одржавати БиХ. Насупрот томе промовише се идеја неоотоманистичке доминације Турске на Балкану као фактора који би поред осталог имао функцију одржавања цјеловите БиХ. У том сценарију процес проширења ЕУ завршио би се са Хрватском, док би остале (православне) републике бивше СФРЈ, уз Албанију, остали изван. С друге стране, Турска, прије свега због противљења Њемачке и Грчке, такође по свему судећи остаје изван Уније, али јој се то компензира тиме што јој се препушта стратешка доминација над овим дијелом Балканског полуострва. С обзиром да је Турска један од кључних геостратешких играча САД-а на глобалној сцени, а да је српски народ једини у капацитету да доведе у питање стратешку доминацију Турске на Балкану, онда је јасна и антисрпска политика САД-а у последњем периоду. Смјер све већег слабљења Србије мотивисан је потребом да се осигура експанзивна неоотоманистичка политика Турске, и да се она обештети за непримање у ЕУ тако што ће јој се поново обезбједити простори некадашње доминације.

Заоштравање националног питања

Неспособност БиХ да оствари унутрашње признање, те реални изгледи њеног вјештачког одржавања од стране антисрпског фактора, по природи ствари постављају питање статуса и судбине РС. Приступ који ми у овом тексту желимо афирмисати је да се то питање не може ефикасно третирати ван ширег контекста српског националног питања. С обзиром да је српско национално питање, уз албанско које га праксеолошки нужно прати, једино неријешено питање на Балкану након распада СФРЈ, сматрамо то и нужним дијелом ширег компромиса балканских народа након трагичних сукоба из деведестих година. Било каква козметичка рјешења, па чак и убрзана интеграција ових простора у ЕУ, уколико игнорише то питање, по нашем мишљењу остаје ограниченог домета и преноси то оптерећење сљедећим генерацијама, те само продукује будуће сукобе које претендује да ријеша.

Најбољи примјер тога управо је колапс садашње стратегије међународне заједнице у БиХ, која је у потпуности запала у слијепу улицу. Потребно је нагласити да поновно постављање националног питања нема овдје никакве везе са идеологијом „Велике Србије“ и сл., већ је по нашем мишљењу компатибилно са општим током политичких процеса у транзицији из блоковског у постблоковски свијет са краја 20. вијека, гдје се тзв. идеолошка парадигма замијенила националном парадигмом. Тај је сценарио

примјењен у свим успјешним примјерима, попут Чехословачке, који су се показали врло стабилним и способним да се у рекордном времену прикључе ЕУ и, што је за нас још важније, да на експлицитан начин поунутре суштинске вриједности Европе. Нажалост, само се у случају БиХ инсистирало на напуштању овог приступа зарад некаквог вјештачког „скока у космополитски поредак“. Само у том смислу ми видимо потребу враћања на национално питање, и сматрамо да се може аргументовано бранити теза да процес формирања националних држава и на простору бивше СФРЈ треба довести до његовог логичног и природног краја.

Трансформација националних приоритета и модел реализације

У формулисању овог питања ми желимо афирмисати приступ који у многоме одступа од садашње политике, како Републике Србије тако и актуалне Владе Републике Српске. Наиме, држава Србија је формулисала националну политику на начин да је приоритет дала двјема, вјероватно међусобно искључујућим концепцијама: „Европа нема алтернативу“ и „Косово је дио Србије“. Република Српска у том контексту често је третирана сасвим инструментално, на примјер у смислу потенцијалне пријетње отцјепљења у случају форсирања косовске независности и сл. Влада Републике Српске и сама је добровољно пристала на ту врсту улоге и у више наврата подржала званични Београд, како то, на примјер, илуструје и недавна изјава предсједавајућег Вијећа министара. Наше је мишљење да таква оријентација Србије има изразито деструктивне посљедице по шире националне интересе, контрапродуктивна је, и сама по себи апсурдна, с обзиром да спаја очигледно неспојиве амбиције уласка у ЕУ и задржавања Косова. Тиме се у битној мјери Србија, а преко ње и српски народ у цјелини, ставља у крајње дефанзиван и изложен положај.

Умјесто тога ми сматрамо да је потребно преокренути ред националних приоритета у смислу да Република Српска треба посматрати као примарни национални интерес, па сљедствено томе и прву ставку политике званичног Београда. Основа ове промјене је не само горе описани општи ток успјешних транзиција, већ и реалполитичко сагледавање ствари: у Републици Српској Срби имају многе кључне политичке механизме, од територије, становништва у готово једнонационалном ентитету, до економских, и других снажних позиција. Са друге стране, на Косову, Србија нема ништа сем, како видимо, недовољно снажне правне аргументације, дакле без ичега је реалполитички релевантног. С друге стране, и обећана земља ЕУ још увијек је далека будућност, и свакако не нешто због чега треба подредити здраву садашњост – Републику Српску. Умјесто да третира Републику Српску као материјално средство за одбрану Косова, и мјесто на коме политика званичног Београда жели показати своју европску културу, ми сматрамо да РС представља „бољи дио“ националног и да ју стога треба промовисати као први циљ националне политике. Имајући то у виду РС би, умјесто да пасивно

пристаје на улогу жртвеног јарца, требало да притисне званични Београд у том равцу, а умјесто великих трошкова брендирања РС по свијету, који су свакако корисни и потребни, прво мјесто на коме треба спроводити такве активности ипак је Београд.

Практични пут на који је могућа реализација овог програма састоји се у комплексној мјешавини различитих активности, које обухватају широк фронт политичких, економских, културних и других повезивања. Да би они постали у потпуности разумљиви потребно је истаћи да ми полазимо од тога да категорија суверенитета у савременим међународним односима трпи суштинску трансформацију, у правцу тога да класичну, чисто политичку формулу народ+територија+власт замјењује комплекснија шема политичко-економско-културног утицаја, суштински неовисног о међународно признатим границама. Суверенитет је трансформисан у интересну сферу и у том контексту треба, нпр., посматрати споменуте неоотоманистичке наступе Турске на Балкану. Категорија интересне сфере конвергира чињеницама из економске базе, из којих произилази да суверенитет у условима модерне економије све више трансцендира политичке границе. За нас то значи да српско национално питање такође поприма нови облик, и није више дато у форми непосредно правно означених граница које би објединиле „све Србе“ у политички ентитет, већ у форми питања да ли Србија и РС могу да остваре економско-културну, па онда и политичку доминацију над просторима на које претендују.

С обзиром да Срби, у садашњој констелацији снага на међународној сцени, немају могућност да остваре непосредно политичко уједињење ово је чињеница од одлучујућег значаја и истовремено упута на који се начин претходно описано национално питање може спровести у постојећим условима. Овај метод истовремено омогућује Србији да не преузима пренагљене и превише обавезујуће кораке, јер се кроз интензивирање свих аспеката већ постојећег Споразума о паралелним везама, може ићи до де фацто уједињења под де јуре одвојености. Истовремено, овим се објашњава рационална подлога за предложено рангирање националних приоритета: РС је већ економски, културно, па и политички отворен простор за формирање интересне сфере Србије, док на Косову тако нешто није реално у догледној будућности.

Значај економске политике

Из претходно реченог јасно је да одлучујући фактор у успјеху ове стратегије чини економска ефикасност. Ефикасна економска стратегија подразумијева да може одговорити захтјевима, с једне стране одбране од неоотоманистичких претензија Турске, а с друге стране подржати концепт српског националног питања кроз интересну сферу.

Економска политика која би могла одговорити овим захтјевима свакако није неконтролисана либерализација, већ један приступ који ће као резултат имати неколико великих националних играча на тржишту. Концепт је познат као „Корејски модел“ и подразумејева да се економски простор принципијелно отвори, с тим да држава преузме подршку за консолидацију неколико, највише четири до пет, кључних стратешких привредних грана у којима постоје објективни услови за међународну конкурентност. Најозбиљнији кандидати за такав повлаштен статус су, како се сада чини, електроенергетски сектор, пољопривреда, грађевински сектор, дрвнопрерађивачка индустрија, а евентуално и водни капацитети. Они би у првој фази остали у власништву и под заштитом државе, а у другој фази, када постану конкурентни, државна заштита би се евентуално минимализовала. Начин на који се ови сектори требају фаворизовати донекле је сужен непостојањем комерцијалних банака под контролом државе, и доминацијом страних, што знатно отежава упумпавање потребних средстава. Инвестиционо-развојна банка РС се доказала као добар инструмент, и треба га подржати отклањајући неке постојеће аномалије, прије свега вањски притисак на рад те институције. Она треба бити надопуњена и другим инструментима, посебно неком врстом националне банке, попут већ постојеће идеје Пост банке.

Концепт изградње неколико великих националних привредних играча у супротности је са садашњим хаотичним економским концептом „приватизације свега“. Мишљења смо да је привреда РС још сасвим неспремна за хватање у коштац са изазовима међународног такмичења. Негативна историјска искуства транзиција по моделу „Шок терапије“ упозоравају да се кретање ка слободној трговини мора моделирати и водити као процес, а не као догађај. Карактеристичан примјер су ефекти ЦЕФТА споразума на привреду БиХ и РС. Иако је замишљен као механизам прилагођавања домаће привреде условима слободног тржишта, на начин да се привреда БиХ прво укључи у регионалну конкуренцију и очврсне у такмичењу са колико-толико равноправним конкурентима, споразум је имао негативне ефекте на привреду земље, посебно дефицит.

У недавно презентованом извјештају у Сенату РС, изнесени су сљедећи компаративни подаци: РС је у оквиру ЦЕФТА у 2008 год. имала извоз 37,6% од укупног извоза, и увоз 39,5% од укупног, при чему је само 41,1% увоза из земаљ ЦЕФТА покривен извозом. Насупрот томе, Србија у оквиру ЦЕФТА извози 33% а увози 5,8%; а омјер Хрватске је 23% извоза и 5% увоза.

У контексту овдје разматраног проблема, важно је да овај концепт има принципијелни значај не само у чисто економистичком смислу, већ и као механизам реализације националног питања по моделу интересне сфере. Наиме, инфилтрација капитала

Србије на територију БиХ, очигледно је кључни фактор у остварењу српске интересне сфере и, да би му се обезбједио пролаз, идеалан механизам је постојање неколико великих фирми под заштитом државе.

Промјена стратегије

Концепт изградње неколико великих националних економских играча важан је и као одговар на промијењену стратегију оних који заговарају минимализацију РС. РС је сада политички поприлично консолидован ентитет са правно обезбјеђеним статусом. То је тековина успјешне борбе српског народа и њених лидера у претходне двије деценије. За вријеме СДС као народног покрета РС је, прво, конституисана као политичка чињеница; и друго, у Дејтонском мировном споразуму добила снажне формално правне инструменте за очување свог суверенитета. Међутим, у постдејтонском периоду СДС је пролазила кроз болну трансформацију од надинституционалног народног покрета на институционалну политичку партију, усљед чега често није била дорасла изазовима одбране оствареног. У том контексту слиједила је традиционалну судбину српске борбе у којој се по правилу у миру губило оно што је у рату достигнуто. Одбрану дејтонске позиције одиграли су каснији политички представници српског народа, а коначно [наравно, уз потребан даљњи опрез] је тај задатак приведен крају у претходном периоду владавине и успјешне политичке борбе СНСД-а.

Стога, садашњи задатак државотворне политике треба бити примарно концентрисан на економској равни: РС више није угрожена првенствено нити војно нити политички, већ економски, и мишљења смо да непријатељи РС играју управо на карту њеног економског исцрпљивања. То се, на примјер, може препознати и у промјени реторике, која све више прелази из облика „укидања РС“ у форму „самоукидања РС“. Концепт циља на доказивање економске ирационалности РС, неефикасности РС као економске категорије, са претпоставком да ће сами грађани РС одустати од свог ентитета зарад рационалнијих облика економског организовања. Напросто, чека се да се потроши новац добијен у сретним приватизацијама стратешких предузећа попут Рафинерије и Телекома. На том фону сталне оптужбе за корупцију, упућене актуалној власти, без обзира колико биле тачне или не, циљају на економско слабљење РС. Неспособност Владе да се на неки начин избори са сталним обнављањем оптужби за криминализованост и корупцију наноси изразите штете позицији РС, како у политичком тако и у економском смислу. У политичком смислу РС слаби свој легитимитет и међународни углед и позицију [без обзира на значајне трошкове брендирања РС], а у економском смислу дестимулативно дјелује на прилив страних инвестиција. Велики број страних фирми из тих разлога је одустао од улагања у РС, а амбасаде неких држава дале су и експлицитну препоруку својим подузетницима да неинвестирају у РС. Један од многобројних примјера је случај „Штрабаг“-а који је повукао инвестицију у аутопут

Бањалука-Добој, али је истовремено остао у сличном пројекту у Србији.

Зебња је додатно појачана одсуством јасне економске политике. Тренутно понашање је најобичнији микс свега и свачега, а „мјере“, ако их се тако уопште може назвати, су ад хоц рјешења текућих и техничких проблема, без икакве визије гдје би РС у економском смислу требала бити у догледно вријеме. Оно што је потребно је визија економског пута РС из које би се изводила конкретна рјешења, а не парцијални потези продаје/стечаја овог или оног предузећа. Други вид овога проблема је недостатак храбрости да се грађанима предочи реално економско стање у РС: да ли је РС заиста „бољи ентитет“, или ми живимо у фиктивном стању у коме су социјална давања и куповина социјалног мира прогутала приватизациона средства потребна за погонске пројекте. Државнички потез Владе би требао бити да изађе пред народ са елаборацијом стања на рачуну, и политиком излаза из стања, ма какво оно било. Судаћи по појединим индикативним параметрима објективна ситуација у економији РС далеко је од идиличне слике „бољег ентитета“. На примјер, раст БДП у РС даје лажну слику која постаје јасна када се размотри лоша структура раста. Раст није био праћен повећањем учешћа производње у укупном БДП, а посебно је забрињавајући изузетно неповољан омјер материјалних и нематеријалних услуга у стварању БДП. РС је једина од земаља у окружењу код које је у стварању БДП знатно веће учешће нематеријалних услуга. Ако је, као што дакле многи оправдано сумњају, рачун у поприличној мјери испражњен, то је мање трагично од даљњег игнорисања реалности. Стање, ма колико лоше, да би се промијенило мора се прво дефинисати и констатовати. Зато је потребна черчиловска порука: „крв, зној и сузе“. Међутим, зарад куповања социјалног мира у служби добијања гласова на предстојећим изборима, Влада се одлучује за кукавичко затварање пред властитим грађанством.

Величина и границе стратегије „Одбране Дејтона“

Суочена са чињеницом блокираности БиХ, садашња Влада РС одлучила се за стратегију опструкције оличене у пароли „одбране Дејтона“, која је из дефанзивног прикривног удара на институције заједничке државе већ прешла у офанзивну фазу отворене опструкције у пароли „легитимирања концепта дисолоуције“. Нада је да ће се прије или касније, сама ЕУ увјерити да је БиХ „немогућа“ и одустати од заступања нечег тако ирационалног. Ова је стратегија без сумње одиграла велику повијесну улогу у одбрани српског националног интереса, и у извјесном смислу је њена ефикасност без преседана у новијој историји српског народа, али, у сада промијењеним условима, ћини се да тражи одређено ревидирање, или бар прелазак у нову фазу. Осим тога, без обзира на евентуални успјех или неуспјех те стратегије, поставља се питање њене смислености: шта и у случају идеалног сценарија и доказа да је БиХ безнадежна конституционална грешка? Без претходно јасног формулисања проблема српског националног питања и

формулисања његовог рјешења, те још важније – постизања консензуса са Београдом по том питању, проблем се тим начином не рјешава, већ само преформулише, при томе уз све ризике који такав пут са собом носи. Након потенцијалне дисолуције БиХ доспјет ће се у политички вакуум и озбиљну пријетњу гетоизације у некој врсти криминализоване једнонационалне енклаве. Све то праћено је изузетно великим друштвеним трошковима стратегије опструкције, и жртвовањем и осиромашењем цијелих генерација које ће „појести скакавци“. Друштвени трошкови манифестоваће се не само у економском осиромашењу, већ и у свим другим аспектима – од изузетно негативних демографских тенденција до исељавања најквалитетнијих младих кадрова [РС је већ сада суочена са таквим недостатком кадрова да практично већину јавних функција не може квалитетно попунити]. Дакле: БиХ и Републици Српској као њеном дијелу, пријети дуготрајна „палестинизација“ на једном иманентно конфликтном простору.

Управо је дуготрајност изолације била најреалнија пријетња у донедавној консталацији снага у међународној заједници, гдје није била на видуку снага која би обезбједила превагу некој од опција у БиХ – како дисолуцији, тако и централизацији. Поред очигледних опасности садржаних у самом концепту „опструкције“ ризик је присутан управо усљед такве зависности о будућим промјенама глобалне консталације снага. То нарочито долази до изражаја у сценарију обнављања неоотоманистичке интересне сфере. Треба узети за индикативан параметар да се у, недавној изјави, и предсједник водеће бошњачке партије одлучио за „чекање промјене консталације снага на међународној сцени“. Недавна посјета премијера Израелу добар је профилактички потез у том смјеру и активност коју свакако треба интензивирати као матрицу будућег дјеловања. Међутим, имајући у виду економску угроженост РС, те реалну перспективу нагињања консталације снага у неповољном смјеру, политика „опструкције државе“ постаје контрапродуктивна, и тјера воду на млин стратегији економског исрпљивања РС. По нашем мишљењу, адекватан одговор може бити економска консолидација на снажним стратешким основама неколико великих грана, које могу изнијети терет политичке борбе. Умјесто да се политички ангажман води у исцрпљивању око најразличитијих верзија уставних реформи, а економска политика поима по моделу „све распродати“, може се предложити „корејски модел“ у коме држава у овој фази преузме на себе улогу економског играча кроз фаворизовање одабраних грана.

У сваком случају, РС треба изаћи из колосјека сталних натезања око уставних рјешења и поставити се као да је дато питање непостојеће јер је ријешено – што оно уистину, постојећим уставом, и јесте. Пријетње обнављања анти РС ангажмана међународне заједнице, попут најаве именована Педија Ешдауна за представника ЕУ у БиХ треба напросто игнорисати. РС треба своје капацитете и енергије усмјерити у другом правцу. То се најједноставније може урадити формирањем бироа Владе, или чак министарства за међуентитетске и уставне односе, које би било сачињено од правних експерата, и које би сва питања из тематике устава и међуентитетских политика третирао као оно што она и јесу: као правна и институционална, а не као политичка питања. Преузимајући

О националном питању

Пише: Александар Савановић
четвртак, 09 септембар 2010 09:00

ту тематику на себе такав један биро би растеретио друге чиниоце власти за концентрисање на стварне – економске проблеме, и на борбу за стварни суверенитет кроз интересну сферу обликовану посредством изградње неколико великих грана под контролом државе.

(Аутор је наставник на Факултету политичких наука у Бањалуци; краћа верзија овог текста објављена је у бањалучком недељнику „Нови Репортер“ у два дела, 25. 8. и 1. 9. 2010. године)